

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню психологічних та педагогічних засад навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах. Розглядається питання ролі викладача в процесі навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах. Визначаються основні вимоги та задачі до викладача іноземної мови. Проаналізовано різні передумови підвищення ефективності іноземної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей. Основним засобом навчання іноземної мови визначено підручник.

Ключові слова: навчання іноземних мов; іноземна підготовка студентів нефілологічних спеціальностей; засоби навчання іноземної мови; підручник; електронний підручник; посібник з іноземної мови.

Постановка проблеми у загальному вигляді. XXI століття є періодом науково-технічного прогресу, інформатизації та глобалізації світової спільноти. Данні процеси, що відбуваються в Україні, вимагають модернізації системи освіти, в тому числі і професійної. Сьогодні суспільство потребує компетентних фахівців, які вміють переробляти великий потік інформації, аналізувати непередбачені ситуації, знаходити шляхи вирішення поставлених проблем, проявляти такі якості як самостійність та ініціативність. А також, у зв'язку із сучасним економічним станом України, тісною співпрацею з Європейським Союзом, процесом інтеграції в Європу, посиленням міжнародних зв'язків країн світу фахівці мають володіти професійно-комунікативною компетентністю, до якої входить високий рівень знань іноземних мов у професійній сфері, адже без цих знань неможливо прилучитися до міжнародного співробітництва.

Сьогодні Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття» визначає одним з основних напрямків реформування освіти саме володіння іноземними мовами [8]. Головним призначенням іноземних мов у вищих навчальних закладах є формування у студентів комунікативної компетентності – здатності особистості застосувати знання мови у конкретному спілкуванні.

Сучасний студент повинен мати здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми та мати певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування іноземною мовою.

Мета статті – надати теоретичний огляд організації іноземної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей та визначити важливість професійно-спрямованого навчання.

Завданням даної статті є аналіз різних методик, технологій та стратегій навчання студентів нефілологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Вивчення іноземної мови – складний психологічний процес, в якому функціонують три основні взаємодіючі складові: викладач – підручник – студент. Метою створення будь-якої навчальної системи є формування у студента нових умінь і навичок, які не могли бути сформовані засобами існуючих навчальних систем. Тому вивчення можливостей особистості студента, його здатність сприйняти нові методи навчання завжди є наріжним каменем побудови новітніх навчальних технологій.

Як результат перед викладачем іноземної мови постає необхідність створити психолого-педагогічні засади іноземної підготовки студентів-нефілологів, для яких іноземна мова не є фаховою дисципліною, тому, на наш погляд, слід починати з формування у студентів мотивації до вивчення мови, забезпечення гармонійного розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності, формування комунікативних умінь студентів, опанування граматичної системи іноземної мови, соціально-культурного розвитку особистості з метою формування вміння вчитися.

Кожна з наведених задач має вирішуватись системно та поетапно з використанням різних методик, технологій та стратегій навчання як з боку викладача, так і з боку студента. Розглянемо поставлені задачі поетапно.

Формування у студентів мотивації вивчення мови.

Проблема мотивації, тобто системи мотивів, які спонукають вивчати іноземну мову, не є новою. Розробка будь-якої моделі навчання іноземної мови повинна включати в себе обґрунтування можливої мотивації студентів. Особливо гостро проблема мотивації встає на немовних факультетах вищих навчальних закладів, де мова виступає як непрофільююча дисципліна.

Мотивація в навчанні визначена Ю. Кулюткіним як «співвідношення цілей навчання з потребами, запитаними, інтересами особистості, а також усвідомлення можливостей їх досягнення» [4]. Мотивація знахо-

дити вираження як в загальному відношенні студента до навчання, так і в його активності в процесі навчальної діяльності. Провідні російські вчені-психологи, зокрема, А. Асмолов, Л. Виготський, І. Зимняя та ін., виділяють два типи мотивації і відповідних їм два типи поведінки:

а) зовнішня мотивація і, відповідно, зовні мотивована поведінка;

б) внутрішня мотивація і, відповідно, внутрішньо вмотивована поведінка [3].

Отже, навчальна мотивація являє собою систему спонукань, що викликають активність студента і визначають спрямованість і характер навчальної діяльності [5].

Важливу роль у розвитку навчальної мотивації та формуванні індивідуальних особливостей студента протягом всього періоду вивчення іноземної мови відіграє викладач. Основне завдання викладача – організувати і контролювати процес навчання і виховання, а авторитет викладача виступає одним із факторів, що спонукають студентів до навчальної діяльності.

У процесі навчання іноземної мови студентів нефілологічних спеціальностей викладач повинен цікаво і зі знанням подавати матеріал, демонструвати зв'язок теорії з практикою, зацікавити студентів новою інформацією, ділитися своїм професійним досвідом. Байдужість з боку викладача або погане ставлення не сприяє формуванню інтересу до його предмету і до його особистості.

У процесі роботи зі студентами педагог повинен враховувати їх енергетичний, розумовий потенціал і цілий ряд життєвих обставин. Так, якщо студент важко адаптується до нової форми навчання, або не може зрозуміти матеріал, завдання педагога полягає в тому, щоб вчасно і правильно виявити навчальні проблеми студента, зацікавити його шляхом створення успіху, розкрити сутність майбутньої професії засобами іноземної мови, навчити організувати власну навчальну діяльність. При гарних потенційних можливостях та високій інтелектуальній лабільності студента викладач має підставу пред'являти до нього вищі вимоги, давати завдання підвищеного рівня, тим самим мотивуючи його для подальшого розвитку. Перемога над труднощами в даному випадку має на студента сильний мотивуючий вплив, надає впевненості у своїх силах, бажання продовжувати вивчати та вдосконалювати іноземну мову.

Забезпечення гармонійного розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності.

Мовленнєва діяльність є самостійним видом діяльності, засобом здійснення вербального спілкування як форми взаємодії людей. Вона визначається як об'єкт навчання, за посередництвом якої досягається ціль навчання – сформована комунікативна здатність реалізувати основні форми спілкування [10].

Мовленнєва діяльність – засіб досягнення мети навчання іноземної мови – спілкування іноземною мовою. Для здійснення іншомовної мовленнєвої діяльності необхідне формування мовних навичок і розвиток мовленнєвих умінь, що дозволяє студентам

спілкуватися з викладачем і один з одним іноземною мовою.

Існують наступні види мовленнєвої діяльності: усні (аудіювання й говоріння) та письмові (читання й письмо).

Говоріння та письмо – це продуктивні (творчі) види мовленнєвої діяльності, які активно здійснюють повідомлення і стимулюють до читання та слухання.

Слухання та читання – це рецептивні (репродуктивні) види мовленнєвої діяльності, які здійснюють прийом і подальшу переробку мовного спілкування [7].

Кожен вид мовленнєвої діяльності має свою специфіку і свої механізми, для кожного з них існують своя система вправ і свої прийоми навчання.

Усі види мовленнєвої діяльності тісно пов'язані один з одним. Вони виступають компонентами єдиного цілого. Так, говоріння передбачає аудіювання, а аудіювання неможливе без говоріння, читання неможливе без письма. Отже, для здійснення нормального мовного спілкування необхідно в однаковій мірі оволодіти всіма видами мовленнєвої діяльності.

Викладач іноземної мови повинен враховувати специфіку того чи іншого виду мовленнєвої діяльності та застосовувати вправи і завдання відповідно до кожного з цих видів.

Формування комунікативних умінь.

Метою навчання іноземної мови є формування у студентів комунікативної компетенції. Комунікативну компетенцію студента можна розглядати як здатність здійснювати мовленнєву діяльність через реалізацію комунікативної, мовленнєвої поведінки на основі фонологічних, лексико-граматичних, соціологічних і країнознавчих знань та навичок відповідно до різноманітних завдань і ситуацій спілкування [8].

Для розвитку комунікативних умінь необхідно створювати певні умови – це знання теми, володіння відповідним мовним матеріалом, розуміння ситуації та наявність стимулу для висловлювань. Матеріал для розвитку усного мовлення повинен засвоюватися до рівня повного автоматизму. Для досягнення цієї мети викладач повинен формувати у студентів вміння та навички іншомовного спілкування для отримання достатнього рівня комунікативної компетентності, щоб здійснювати спілкування в реальному житті та орієнтуватися у соціокультурних аспектах країни, мова якої вивчається.

На заняттях іноземної мови викладачу потрібно застосовувати особистісно-орієнтоване спілкування, створювати позитивну атмосферу для комунікацій, даючи можливість кожному студенту проявити себе та свої знання.

Опанування граматичної системи іноземної мови.

Вивчення іноземної мови включає в себе багато аспектів і одним з таких аспектів є граматики. Без знання граматичних правил неможливо зрозуміти систему мови, неможливо грамотно висловити свою думку та зрозуміти іншомовне висловлювання. Відомо, що термін «граматика» в лінгвістиці має два терміни: граматики як один з основних розділів науки про мову та граматики як граматична будова мови [1].

ГраMATика посідає дуже важливе місце в процесі вивчення іноземної мови, адже успішність іншомовного спілкування визначається рівнем сформованості іншомовної граматичної компетенції.

ГраMATичній проблемі було приділено багато уваги в таких роботах вчених як А. Кибрик, З. Устинової, Н. Гальскової та багато ін. Дані вчені в своїх працях висвітлювали велику значущість граMATики при вивченні іноземної мови у вищій школі.

Розвиваючи комунікативні навички у студентів, викладач спирається на граMATику, адже в формуванні комунікативної компетенції граMATика відіграє дуже важливу роль.

При викладанні граMATики викладач має добре володіти теорією та повинен на різних етапах вивчення застосовувати різні підходи і методи. Існує два підходи у вивченні граMATики – це експліцитний та імпліцитний. У першому випадку акцент робиться на вивченні граMATики без пояснення правил, а у другому – на повторенні і заучуванні граMATично вірних структур. Експліцитний підхід реалізується двома основними методами – індуктивним і дедуктивним.

На сучасному етапі дані методи дуже рідко використовуються у чистому вигляді. У своїй практичній діяльності викладання іноземної мови викладач може вносити зміни до використання того або іншого методу. Вибір методу залежить від курсу навчання студентів, від рівня їхньої мовної компетенції, від поставлених цілей, а також від особливостей граMATичного матеріалу.

Соціально-культурний розвиток особистості.

Значна роль в соціально-культурному формуванні особистості належить саме вищим навчальним закладам. Вищий навчальний заклад повинен формувати не тільки професійні навички у студентів, але й виховувати особистість. Соціально-культурне формування особистості студента, як майбутнього фахівця в інформаційному співтоваристві, здійснюється переважно в процесі вироблення в нього стійких здібностей до комунікації з певним рівнем мовної компетенції.

У процесі соціально-культурного розвитку особистості викладачем виховується загальна і професійна культура майбутніх фахівців, розширюється їхній світогляд, виховується особисте ставлення до іншої культури в процесі опанування цієї культури, виховується у студентів культура спілкування, ціннісні орієнтації, почуття, емоції, позитивне ставлення до іноземної мови, культури народу, який розмовляє цією мовою.

Формування вміння вчитися.

Проблема формування вміння вчитися є актуальною в усіх вищих навчальних закладах України. Вона обумовлена зростанням потоку інформації та необхідністю сучасної людини оперативно опрацьовувати її. В таких умовах перед педагогами постає завдання зосереджувати увагу студентів на засвоєнні часто не пов'язаних між собою фактів, на самостійному відборі інформації, критичному її осмисленні та інших складових.

Уміння вчитись виробляється в практиці навчальної діяльності студентів, уміло керованої викладачем. Умілість ця визначається тим, які завдання ставить

він перед студентами, як допомагає їм знаходити раціональні засоби їх виконання, яке місце залишається для доступної студентам активності й самостійності, як узгоджуються методи керування роботою студентів викладачем.

Окрім перерахованих вище завдань, педагог ще повинен обов'язково:

- вміти проектувати особисті технології навчання студентів;
- вміти самостійно й ефективно вирішувати постійно виникаючі труднощі та проблеми;
- вміти розробляти та використовувати нестандартні прийоми вирішення педагогічних задач;
- вміти раціонально оцінювати особисту професійну діяльність і ставити реально досяжні цілі.

Отже, ми можемо зазначити, що процес навчання є двобічним, який об'єднує діяльність викладача і студентів, спрямовану на вивчення мови, і залежить не тільки від принципів, які покладено в основу методів, які забезпечують ефективність навчального процесу, а й засобів, які залучаються для організації навчання.

Важливим невід'ємним компонентом навчального процесу з іноземної мови у вищих навчальних закладах є визначення засобів навчання. Засобами навчання можуть бути різноманітні матеріальні предмети, які допомагають викладачу організувати ефективне навчання іноземної мови, а студентам — успішно оволодівати нею.

У методиці навчання іноземних мов до засобів навчання висуваються наступні вимоги. Вони повинні:

- виступати в матеріальній формі і виконувати свою основну функцію, а саме бути таким засобом праці, який забезпечує реалізацію діяльності викладача і діяльності студента у навчальному процесі з іноземної мови;
- бути орієнтованими на цілі навчання, тобто сприяти досягненню цілей у процесі навчання іноземної мови;
- бути інструментами реалізації методів і прийомів, що застосовуються у навчальному процесі, і забезпечувати управління діяльністю викладача і діяльністю студента;
- відповідати сучасним досягненням методики навчання іноземних мов і забезпечувати реалізацію новітніх технологій навчання іноземної мови [8].

Усі засоби навчання іноземної мови призначені для викладача і для студента. До основних засобів навчання викладача іноземної мови можна віднести наступний комплект: державний стандарт; програми з іноземної мови; підручник (посібник) для викладача та студентів; набір фоно- і відеофонограм, таблиць, малюнків; збірник вправ; набір слайдів.

Підручник для педагога є дуже важливим компонентом комплексу для викладача. Підручник для викладача дозволяє йому як найефективніше організувати навчальну діяльність студентів і використати усі компоненти навчально-методичного комплексу.

До основних засобів навчання студента входить наступне: (електронний) підручник (посібник); книж-

ка для читання; довідники; словники; роздавальний навчальний матеріал; вправи на друкованій основі; відеограми (діафільми, слайди), комп'ютерні програми.

Обираючи засоби навчання з іноземної мови, а головне підручник (посібник), необхідно враховувати рівень мовної та мовленнєвої підготовки студентів, реалії сучасного життя, вимоги чинної програми. Адже підручник – це основний засіб для навчання студентів іноземної мови.

Можна стверджувати, що:

– підручник – це жанр навчальної літератури, змістом якого є основи предмету, що вивчається, який викладений відповідно до загальноприйнятої системи або типу навчання;

– підручник – це мовленнєве відтворення змісту освіти, відповідним чином підготовлений навчальний текст;

– підручник – це цілісне наукове і психолого-педагогічне явище, що потребує творчого підходу. Слід зазначити, що якість підручника залежить від таланту, рівня підготовленості, сумлінності творців.

Отже, дамо визначення підручника, яке сьогодні подається як офіційне:

«Підручник – навчальне видання із систематизованим викладом дисципліни (її розділу, частини), що відповідає навчальній програмі та офіційно затверджене як таке» [2]. Водночас навчальний посібник – це видання, яке частково доповнює або замінює підручник у викладі навчального матеріалу з певного предмета, курсу, дисципліни або окремого його розділу, офіційно затверджений як такий [6].

В час стрімкого розвитку комп'ютерних технологій та технологізації навчання в цілому слід зауважи-

ти, що студенти з більшим задоволенням будуть користуватися електронним посібником та аудіо (відео) матеріалами до нього. Так, викликом викладачу іноземної мови є створення електронного, по можливості інтерактивного посібника для студентів нефілологічних спеціальностей, адже іноземна мова для них не основна дисципліна, але дуже важлива з огляду на всезростаюче співробітництво України з країнами Євросоюзу та Сполученими штатами Америки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розгляду.

З усього вищевикладеного можна зробити висновок, що психолого-педагогічними засадами навчання іноземної мови студентів нефілологічних спеціальностей є не тільки формування їхньої комунікативної компетентності шляхом засвоєння доступного і необхідного обсягу знань з мови навчання, опанування всіх видів мовленнєвої діяльності, але й набуття певного соціального досвіду.

Освітній процес – це не тільки передача необхідної наукової інформації, але й процес взаємодії викладача і студентів – їх взаємовплив один на одного, обмін емоціями, думками, переживаннями. Викладач повинен не тільки задовольняти прагнення людини до знання, але й максимально мотивувати його на цей шлях.

Особливість мови навчання полягає в тому, що вона є не тільки навчальним предметом, а і найважливішим засобом навчання, виховання і розвитку особистості студента у процесі опанування всіх інших предметів навчання.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>
2. Державний стандарт України. – К., 1996.
3. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1991. – 221с.
4. Кулюткин Ю. Н. Психология обучения взрослых / Ю. Н. Кулюткин – М., 1985. – 128 с.
5. Молодцова Н. Г. Практикум по педагогической психологии. / Н. Г. Молодцова. – СПб.: Питер, 2009. – 2-е издание – 208 с.
6. Наказ МОН України №588 від 27.06.2008. «Щодо видання навчальної літератури для вищої школи»
7. Обучение видам речевой деятельности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studopedia.org/4-150829.html>.
8. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») Кабінет Міністрів України; Постанова, Програма, Заходи від 03.11.1993 № 896.
9. Федоренко Ю. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування / Ю. Федоренко // Рідна школа. – 2002. – 1(864). – С. 63–65.
10. Хом'як А. П. Мовленнєва діяльність як засіб вербального спілкування / А. П. Хом'як, П. А. Кліш. // Науковий вісник. Серія: Педагогічні науки – 2010. – № 23. – С. 34–40.

Т. И. Чернюк,
ЧНУ им. П. Могилы, г. Николаев, Украина

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ СТУДЕНТОВ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Статья посвящена теоретическому обоснованию психологических и педагогических основ изучения иностранных языков в высших учебных заведениях. Рассматривается вопрос о роли преподавателя в процессе обучения иностранному языку в высших учебных заведениях. Определяются основные требования и задачи к преподавателю иностранного языка. Проанализированы различные предпосылки повышения эффективности иноязычной подготовки студентов нефилологических специальностей. Основным средством обучения иностранному языку определен учебник.

Ключевые слова: обучение иностранным языкам; иноязычная подготовка студентов нефилологических специальностей; средства обучения иностранному языку; учебник; электронный учебник; пособие по иностранному языку.

T. Cherniuk,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL BASES OF FOREIGN LANGUAGES TEACHING
FOR NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES' STUDENTS**

The article deals with theoretical substantiation of psychological and pedagogical principles of learning foreign languages in higher education. Identifies the role of the teacher in the process of foreign language training in higher education. Highlights the basic requirements and objectives to a foreign language teacher. Studies different prerequisites for improving the efficiency of foreign language training of non-philological specialties' students. The textbook is determined as primary means of foreign language learning.

Key words: learning foreign languages; foreign language training of non-philological specialties' students; means of foreign language training; textbook; electronic textbook; foreign language manual.

Рецензенти: *Мещанинов О. П.*, д-р пед. наук професор;
Гришкова Р. О., д-р пед. наук, професор.

© Чернюк Т., 2017

Дата надходження статті до редколегії 16.11.17